

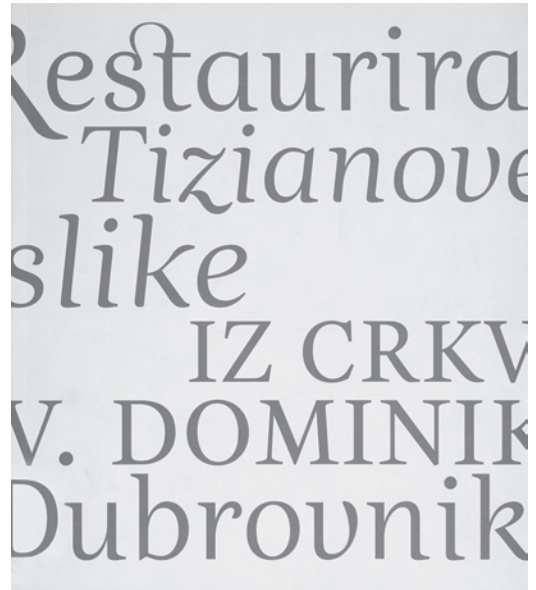
Tanja
Trška

Opera del famoso Tiziano u novom svjetlu

Restauriranje Tizianove slike iz crkve sv. Dominika u Dubrovniku, (ur.)
Višnja Bralić, Zagreb, Dubrovnik, Hrvatski restauratorski zavod i
Dominikanski samostan sv. Dominika u Dubrovniku, 2008.,
184 str., ISBN 978-953-7389-05-5

Najnovijim izdanjem Hrvatskoga restauratorskog zavoda i Dominikanskoga samostana u Dubrovniku, nedavno restaurirana pala Tiziana Vecellija i radionice dobila je zasluženu publikaciju - svoju vlastitu monografiju. Knjiga pod uredničkim vodstvom Višnje Bralić predstavlja *Sv. Mariju Magdalenu sa sv. Vlahom, arkandelom Rafaelom s Tobijom i donatorom* u najboljem svjetlu: temeljito, stručno, znanstveno i dokumentarno, prateći ne samo povijest Tizianove slike i ranije restauratorske zahvate nego i sabirući dosadašnja saznanja i povijesnoumjetnička razmatranja o ovom djelu, ali i o kontekstu unutar kojega je naručeno.

Milan Pelc u svojem tekstu *Dubrovačka slikarska kultura 16. stoljeća* donosi pregled umjetničkih zbivanja i osoba koje su obilježile likovnu kulturu dubrovačkog područja u 16. stoljeću, čime daje vrijedan i iznimno koristan uvod u tekstove koji slijede i izravno se bave Tizianovom oltarnom palom. Svojim izrazito pristupačnim i sistematičnim načinom izlaganja autor obrađuje odnose među naručiteljima i slikarima, načine rada i organizacije lokalnih radionica, uz poseban osvrt na uvezena slikarska djela kojima pripada i Tizianova oltarna pala u dubrovačkih dominikanaca. Osvrćući se na raniju literaturu o takozvanoj "dubrovačkoj slikarskoj školi" (nazivu koji se danas smatra netočnim zbog nepostojanja duljeg kontinuiteta slikarske produkcije u smislu majstor - učenik, a još i više zbog, tijekom vremena sve izraženijeg, pomanjkanja homogenosti stila među likovnim ostvarenjima takozvanih pripadnika te

“škole”, koji bi označio jasne utjecaje pojedinih majstora u radovima mogućih sljedbenika kao i zbog teško razumljivoga odvajanja dubrovačkih umjetnika tom “školom” od dalmatinskih suvremenika), Pelc argumentirano pobija u literaturi ustaljenu tezu o propadanju i kraju dubrovačkog slikarstva nakon smrti Vicka Lovrina, Mihe Hamzića i Nikole Božidarevića. Slikarska djela sačuvana na dubrovačkom području, kako domaćih majstora, tako i ona uvezena, ali i dokumenti koji brojem spomenutih (i danas nažalost izgubljenih) djela nadmašuju ona sačuvana, svjedoče o još uvijek vrlo izraženom interesu lokalnog stanovništva za njihovu narudžbu. Tri pojave koje, prema ranijoj literaturi,

označavaju kraj dubrovačkog slikarstva - italokretske načine, dolazak stranih slikara i naručivanje stranih djela (te izrada kopija po njima), Pelc ne smatra nužno izrazom propadanja, nego promjenom ukusa naručitelja, a importirana su djela ipak zavidne kvalitete koja "ne ukazuju na to da je senzibilitet Dubrovčana za solidno, pa čak i natprosječno slikarstvo oslabio". Upotpunjujući tekst i drugim vrstama slikanih svjedočanstava o likovnoj kulturi Grada i njegove okolice - fresko slikarstvom svjetovnog karaktera, te ilustriranim knjigama, autor ovog osvrta daje zaista iscrpnu sintezu umjetničkog konteksta renesansnog Dubrovnika.

Kako naviješta njegov naslov, tekst *Dominikanci u kulturnoj povijesti Dubrovnika i narudžba Tizianove oltarne slike* Vinicija B. Lupisa donosi pregled povijesti dubrovačkoga dominikanskog samostana i njegova djelovanja u kulturnoj povijesti grada, ali i izvan njega, te rezultate arhivskih istraživanja vezanih za obitelj Pucić, na čijem je oltaru bila smještena Tizianova *Magdalena*. Autor oprezno zaključuje da je Tizianovu palu najvjerojatnije nabavio Damjan Mata Pucić oko polovice, a sigurno prije osmog desetljeća 16. stoljeća.

Iznimno je informativan tekst urednice knjige Višnje Bralić, u kojemu donosi detaljan osvrt na djela Tiziana Vecellija vezana za dubrovačke naručitelje - od pale Gučetić u Anconi, koju smatra djelomično poticajem Dubrovčanima za narudžbu drugih majstorovih djela, preko poliptiha u dubrovačkoj katedrali i konačno do *Mandaljene* u crkvi Sv. Dominika. Pregled zapažanja koja donose povijesni izvori i povijesnoumjetnička literatura koja se bavila ovom oltarnom palom omogućava zaista potreban uvid u složenu povijest kritičkog razmišljanja o autorstvu i okolnostima njezina nastanka. U svjetlu novijih istraživanja o Tizianovim djelima i udjelu radionice, usporedbom s drugim majstorovim radovima, te na temelju provedenih istraživanja na dubrovačkoj slici, autorica uz vješto oblikovane opise pojedinih dijelova kompozicije iznosi nova zapažanja o angažmanu pomoćnika u oblikovanju

dominikanske pale, zaključujući da se "slika uklapa u opisani način rada Tizianove radionice sredinom 16. stoljeća kada suradnici postaju uporište za ispunjenje velikog broja narudžbi".

Tekstovi koji slijede bave se restauratorskim postupcima i analizama izvedenima na Tizianovoj pali od dolaska slike u Hrvatski restauratorski zavod krajem 1998., početka restauratorskih radova 2001., pa sve do njihova dovršetka 2006. godine, uz detaljan prikaz ranijih restauratorskih zahvata. Zajednički tekstovi Pavla Lerotića i Višnje Bralić (*Stanje očuvanosti i restauratorski radovi na slici u posljednja dva stoljeća i Slikarska tehnika i materijali*) na zanimljiv način ulaze u područje restauratorske struke, razlažući poznate restauratorske zahvate provedene na slici prije posljednje restauracije (popraćene dokumentima koje je prevela i priredila Dijana Požar), te zatim, u drugom tekstu, detaljno analizirajući Tizianove slikarske postupke i korištene materijale. Iako je, kako sam tekst kaže, "pogled u strukturu materijala i tumačenje tehnike kojom su slikarska djela ostvarena, jedna [...] od povlastica dopuštena restauratorima", čitajući ove stručne tekstove i povjesničar umjetnosti "laik" (barem što se tiče restauriranja i njegove usko specijalizirane terminologije) s lakoćom dobiva uvid u provedene postupke. Nažalost su izostale brojčane oznake na fotografijama analiziranih mikrouzoraka koje bi povezale ilustracije s potpisima pod njima u poglavlju *Slikarske tehnike i materijali* i tako dodatno upotpunile razumijevanje samog teksta. Zbog pristupačnog stila izlaganja i nadasve korisnih pojašnjenja terminologije i usporedbi s istraživanjima provedenim na drugim Tizianovim slikama u inozemstvu, ovi stručni tekstovi imaju i iznimnu informativnu, pa čak i edukativnu vrijednost. Isto se može zaključiti i za tekstove Pavla Lerotića (*Restauratorski radovi*), Marija Brauna (*Nedestruktivna istraživanja*) i Domagoja Mudronje (*Prirodnoznanstvene analize pigmenta i veziva*), koji na jasan način prikazuju istraživanja provedena na Tizianovoj dominikanskoj pali, ali daju i općenite podatke o svakom pojedinom načinu

i metodi istraživanja, što čini ovo izdanje višestruko korisnim.

Pristupom prezentaciji provedenih istraživanja i restauratorskih postupaka, ova publikacija nesumnjivo staje uz bok velikim katalozima monografskih izložbi venecijanskog slikara, u kojima su restauratorski zahvati koji su prethodili izlaganju odabranih djela opsežno i temeljito prikazani ne samo u stručnim esejima nego i zasebno uz svaku kataložku jedinicu restauriranog djela. Restauratorski zahvati već godinama prethode gotovo svim većim monografskim izložbama Tizianova slikarstva, od kojih vrijedi spomenuti izložbe u Washingtonu i Veneciji 1990. godine, izložbu u Londonu 2003.¹ te nedavne izložbe kasnih majstorovih djela u Bellunu i Pieve di Cadore,² te u Beču i Veneciji.³ Detaljne analize Tizianove slikarske tehnike i materijala te restauratorskih intervencija

na sačuvanim djelima predstavljane su i u raznim zasebnim publikacijama,⁴ kojima se pridružuje i ova recentna studija o restauriranju Tizianove *Magdalene*, koja prijevodi svih tekstova, a ne samo sažetaka, kako je to često slučaj, na engleski jezik postaje dostupnom međunarodnoj stručnoj javnosti. Ova će zaista temeljita knjiga ostati vrijedan dokument posljednje restauracije jedne od najvrjednijih slika u hrvatskoj likovnoj baštini, a može poslužiti i kao svojevrsan priručnik za upoznavanje s temeljnim restauratorskim postupcima, koji su u današnjem sustavu obrazovanja povjesničara umjetnosti nažalost premalo (ili čak nimalo) prisutni. Možemo samo poželjeti da se i buduće restauracije i/ili izložbe poprate tako opsežnim prezentacijama radova, jer je sigurno da za njima postoji potreba.⁵ ✕

- 1 *Titian*, National Gallery, London (19. veljače - 18. svibnja 2003.); autor izložbe David Jaffé.
- 2 *Tiziano: L'ultimo atto*, Belluno, Palazzo Crepadona i Pieve di Cadore, Palazzo della Magnifica Comunità (15. rujna 2007. - 6. siječnja 2008.); autor izložbe Lionello Puppi.
- 3 Izložba pod autorskim vodstvom Sylvije Ferino-Pagden prvo je postavljena u Kunsthistorisches Museum u Beču (18. listopada 2007. - 6. siječnja 2008.) pod nazivom *Der späte Tizian und die Sinnlichkeit der Malerei*, te zatim uz suradnju Giovane Nepi Scirè u Gallerie dell'Accademia u Veneciji (26. siječnja - 20. travnja 2008.; produžena do 4. svibnja 2008.) pod nazivom *L'ultimo Tiziano e la sensualità della pittura*.

- 4 Ovdje spominjemo zbornike znanstvenih skupova o istraživanjima Tizianovih djela *Tiziano: Restauri, tecniche, programmi, prospettive*, (ur.) Giuseppe Pavanello, Venezia, Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, 2005. i *Tiziano. Técnicas y restauraciones*, Madrid, Museo del Prado, 1999.
- 5 Nedavna monografska izložba Paulusa Antoniusa Sersera u Osijeku (autorice Mirjane Repanić Braun) uključila je dio o restauracijama izloženih djela, no on je nažalost izostao iz popratnog kataloga. O spomenutoj izložbi vidi i u posljednjem broju *Kvartala* (V-2-2008) u prikazu Edite Šurine.

SUMMARY: OPERA DEL FAMOSO TIZIANO IN NEW LIGHT

/ A review of the book on the restoration of Titian's *Magdalen* from the Dominican Convent in Dubrovnik. With detailed essays dealing with all aspects of the restoration process, as well as the artistic and historical context of the painting, this new edition of the Croatian Conservation

Institute not only presents itself as a valuable addition to art historical literature, but also proves that restoration projects in Croatia can be conducted and presented in a way that meets even the most exigent international reader's expectations.